

Розділ 2. Равлик і бузок

{Київ, Жилянська}

У перше літо по дипломові я з Маріїної наводки прочитав «Чорних лебедів» Талеба. Тоді, перепробувавши кілька інтелектуальних робіт — завантажити, роздати, продзвонити — ночами охороняв якусь не надто притомну контору в нетрях ХТЗ. У тих нетрях, як у матрьюшці, містилися менші нетрі заплутаних коридорів із кіберпанківським ліфтом, що оживав завжди несподівано. У закутку контори жив какаду Америкго, мій аміго. На перший жест дружби він прогриз мені пальця до кістки. Та вже за пару тижнів підсовував голову під долоню, як кіт, мружився і розпушувався, ще й інтелігентно вертав серти до клітки. У компанії папуги я й вивчав тих лебедів.

Центральний образ теорії — власне ці чорні лебеді — означає події, що на них ніхто не очікував, як той із пісеньки кузнечік на лягушку: всі свято певні, що раз такого ще не було, то й не буде ніколи. Так європейці від того, що сто відсотків лебедів, що вони їх бачили, вирізнялися білизнаю, склали присуд, що всі лебеді світу білі — доки в Австралії не виявили чорного. Як яскравий приклад такої пташки Талеб наводив 11 вересня 2001 року. У мене вона так само з очей полетіла через десять років, коли Миколаїч чоловічеським голосом мовив про той день те, що я ніяк від нього не очікував.

Штука в тому, каже автор, що ми надто самовпевнені й не хочемо враховувати навіть самої ймовірності чогось,

що не вміщується до нашої звичної картини світу — під девізом «єтого не может бить потому, что єтого не может бить нікогда». І тоді виявляємося не готові до сюрпризів історії.

АвеМарія із цього приводу ставила розумне питання. «Ось великий Талєб пише про дурну індичку, котра щоденно спостерігає, як дбайливо її годують і плекають, і викохують, і на підставі цього вважає, що так триватиме довіку. Але настає переддень Дня Подяки, й їй доводиться передивитися свої екстраполяційні побудови. — Я завжди намагався записувати Маріїні лекції, а також ліричні відступи, дослівно, винаходив власні хвостики і жертвував зап'ястям, щоби застенографувати весь той інтелектуальний блиск максимально. Тепер переписуючи перекладаю, бо затято російськомовна Марія чомусь звучить мені рідним голосом, а її рідна мова мені вже зробилася суттєво більш далека. — Ну, індичка, скажімо, дурепа. Та ось коли б не була вона дурепою, коли б утямила, що більш-менш відбувається, — і що тоді? Що має робити? Вступити до коледжу? Заснувати партію нового типу? Зчинити бунт, бессмысленний і смехотворний?

Можна, звісно, вважати наявність розуму й знання самодостатньою цінністю. Це, власне, візія, що я люблю її всіляко розвивати та обстоювати. Що, мовляв, краще знати, ніж не знати. Та чим інколи загрожує знання за неможливості діяти? Неврозом, психозом, остракізмом, теорією змови, галоперідолом як вінцем кар'єри...»

І я, звісно, міркував над цим питанням. І як варіант відповіді сплив образ, і теж із літератури, і теж про пташок: «Затворник и Шестипалый» Пелевіна. У цім оповіданні млядий бройлер, дізнавшись про те, який кінець чатує на

його безмізких і безтурботних братчиків, починає тренувати крила. Від того він стає худорлявим, і його не пускають під ніж, а відтак пташок усе-таки вилітає з Комбінату.

Що означає тренування крил у цьому контексті? — спитав я себе й відказав собі: умовно кажучи, певну практику зі самовдосконалення. Тобто, ти превентивно чиниш якісь дії, що тебе розвивають — щоб, коли прийде критична година, лишитися серед живих і лишитися в умі. Отримати шанс не зваритися в каструлі фізично та психічно. Із конкретними практиками вже було не так прозоро. Їх-бо купа: від украї езотеричних до максимально світських.

Особисто я завжди насамперед волів... велотуризму рідним містом. Коли сідаєш на коняку, абсолютно не уявляючи собі, куди порулиш наступної миті, і з висоти сідла дивишся на довкілля, ніби бачиш його вперше. Від того всередині якимось усе на певний час прочищується і розтицюється по комірках.

Але метод безмежно кустарний, насправду й ефекту не гарантує, і не всякий день його застосуєш. У нашій кліматі й поготів. Півроку пропадають. Я навіть потихеньку став замислюватися про індійські зимовки... Та я від'їхав від теми.

Ну от. Особливість усякого саморозвитку в пересічного громадянина в тому, що у спокійній обстановці тобі його (розвиток) проробляти над собою лінє, а в стрьомній — нема сил. Тому якщо й виходить у певний момент віднаходити спокій замість істерики і робити щось корисне замість ходіння стелею — то надто дискретно. В цьому сенсі такі, як я, перебувають приблизно на рівні Аліси, котра бігла, мов ошпарена, аби тільки втриматися на місці. А щоби дістатися деінде, казала їй Біла Королева, слід бігти принаймні вдвічі шпаркіше...

Тож, попереджений про крайню потребу готуватися до вильоту чорних лебедів, я готувався до них зле.

*

Така ось осінь. Я не думаю про білого щура. Котрий тепер, забігаючи, вибігає прожогом. І я не думаю про нього далі. Він-бо ж не є вінцем творіння.

Фейсбучна стрічка, яку мені підсовує мій грамотний прямокутний психотерапевт, розкажує мені, що «між тобою і людиною — десять кроків, зроби свої п'ять — і як нікого не стрінеш, то вертай». Тупо, але мудро. Вона розкажує мені, що не може бути щасливої любові Мара та Мизи, коли тебе не тішить власна мармиза у люстерку. Коли ти себе не любиш і не цікавий сам собі.

Чи я сам собі нецікавий?! Та я ще в садочку міг півдня власним пальцем гратися!

Ну й справді, коли смикаєш людину, то їй хочеться відсахнутися, а в тобі прокидається зайвий мисливський азарт.

*

Вимкнув скайп на цілий день. Поки не полило, покотив у бадилля Мишоловки. Було прохолодно, але якось дивно: і до холоду не додмухувало, й до тепла не догрівало. Хилиталося непевно й непереконливо.

Дорогою назад зрозумів, який оце топонім для катання обрав. Що слово «мишоловка» каже нам про впійманість та про білих мишів. Сміявся.

*

Вернімося до наших баранів, благородніших за щурак тварюк — чорних лебедів.

Були й інші лебедині дзвіночки для мене персонально. Скажімо, проминуло вже скількись років, я вже перебрався

до Києва й їздити додому майже перестав (і Марію поступово загубив). І проходив собі кімнатою повз сестричку, яка тоді шукала роботи в столиці, розкладала свої екологічні косметичні тюбики у мене на розкладачці й водночас дивилася на ноуті фільм «*Жыве Беларусь!*» Ішов собі, пригальмував, так став і — додивився до кінця. Одночасно починаючи розуміти усну білоруську й безсило ненавидіти владу, *отвратительную, как руки брадобрея*.

(Не будемо довго зупинятися на питанні відсотка правди у художнім творі. Зупинимось на тому, що там була важлива для мене інтонаційна переконливість. Алька теж повірила).

Потім у голові мені тиждень безвилазно сиділа пісенька: «*Для радыкала країна — турма, але для большасці країни нема...*» Дуже добре пам'ятаю, як розбираю на зиму ровер і не можу зосередитися на справі, відчепившись від питання: а коли би навколо тебе щось таке діялося — ти би що? Чи матимеш мужність... Як там було в тому вірші: «...мужність — всидіти в робітні під лютий гул поблизьких барикад...» Тільки ж навпаки — чи матимеш мужність не всидіти? І коли так, то наскільки далеко потім здатен піти далі?

Жахливе насправду питання. Так сильно воно мене турбувало останній раз лише у дошкільному віці, коли я, вивчившись читати і ковтаючи все, що трапиться під руку, трапив десь у прабабусі Килини на горищі книжку про подвиги піонерів-героїв. Переляканий малюк тоді розумів, що не міг би не видати партизанів навіть не на початку тортур, а лиш під загрозою їхньою. Не знав, щоправда, що ще трошки — і піонери-герої втратять актуальність узагалі.

Згодом у мене виник варіант «у критичній ситуації людина змінюється, і в неї можуть з'явитися якісь додат-

кові опції». Але не надто бадьорий. Сам розумієш, телефоне, — коли аналізуєш, які потенції матимеш у воєнних умовах, усе перекриває думка «дай біг, щоби не знадобилося дізнаватися про це на практиці».

Є така — знову-таки, стрічав у стрічці — думка про те, що «неприйняття певної поведінкової форми в іншій людині призведе до формування дзеркальної ситуації — вас змусять обставини поводитися так само, як ця людина, доки не втямите: “і так буває” і не подаруєте цій людині. Окремим випадком такого є історія, коли людина глибоко певна — “в житті має бути так, і жодним чином інакше!” , “зі мною такого не буде”. Світова гармонія вимагає, щоби ви побачили — бува й інакше. Наприклад, жінка, що всю молодість вважала, що буде вірною своєму чоловікові й ніколи не зрадить — щиро й до самозабуття закохується в іншого, чоловік, що зневажав армію — йде у критичній ситуації служити, а донька поборника “чистоти крові” виходить за представника іншої раси».

То я до чого. Жив собі Сир Нормальний — інтроверт і соціофоб, тонка натура. І прийшов по його душу Майдан.

{Київ, Золоті}

Нарешті ми ввійшли в стадію практичної підготовки до епохального івенту і навіть в'їхали в цілий офіс. Але такий раскардаш, що нічого з безпосередньої моєї роботи за день не зроблене. Леся каже, що наш проект треба було би перейменувати з «ДоФаМіну» на «БаФоМета», бо це зараз ніякий не «драйвовий фест заради змін», а якийсь «бардачний фест у метушні». Віруся загубила шуруповерт. Я й не підозрював, скільки у нас накопичилося таємничих

конструкцій і штукенцій, поки усамітнено з дому малював собі тих єдиногорів на наших афішах. Дівчата — герої, все це звідкись подіставали практично за п'ять копійок. (Напевно, більшість соціальних проектів створюють свої креативи так само із гівна і палок).

Але мені тепер треба капітально зробитися дизайнером-вантажником. Мрію хоча би про одного хлопа в команду. Кличу Костета до нас комунікаційником, кажу: «Ну це ж зрада, що нашу організацію називають узагальнено “які активні дівчата”, а я вже достеменно знаю, де роблять найкращий манікюр і скоро голитиму ноги». Він каже: «Ага, а за квартиру, барбера і “шалену бджілку” я платитиму твоїми гарними наліпками з космонавтами». Я огризнувся, що заради такого барбера, що йому бороду отакою кіскою виплітає і лисину чимось полірує, звісно, варто терпіти свого жадібного боса-фюрера. Але нічим крити. І дай боже здоров'ячка моїй Зої Марківні, що вона бере з мене за окрему однокімнатну як за одненьку кімнату, бо панічно боїться будь-яких незнайомців, крім чемного хлопчика її найкращої шкільної товаришки.

Дивовижно, що зараз у мене не надто більше вільних коштів, ніж коли ми годувалися на мої прибутки вдвох. Невже Полінка так мало їла...

Ну так, ця людина вочевидь мала право нічого не робити, бо їй нічого особливо не було потрібно. Одяг їй (і мені, й моїй сестрі разом) завозила тюками її мати, що працює в «Хумані» — щомісяця, коли ціни падали нижче рівня моря до рівня практичної безкоштовності. Навіть голову, якщо Поліні вірити, не треба мити, коли та голова в дредах. Манікюр вона, на відміну від «дофамінових» дівчат, не робила. Жартувала, мовляв, стала малювати з тієї причини, що є залізна відмазка, чого такі брудні руки

й чорні нігті — «я ж митець, маю бути вся у фарбах». Ну та якби вона малювала справді фарбами, я би розорився за день.

Зараз Поліна малює раз на сезон одну картинку ручкою. Якусь нескінченну серію профілів близнюків у типових віконцях. Головне ж душа, а якась техніка взагалі не потрібна. Я дуже довго прихитрився ховатися від думки, що її роботи давно одноманітні й навіть мені малоцікаві.

І що кілька років я прожив із людиною переважно на паливі того «Авеля».

*

Ще й дощик сьогодні. Такий само непевний і неміцний, але декілька разів. Та й небо повністю складається з хмар. Та й температура вже — на кенгурушку натягти вітрівку, а зверху замотатися своєю старенькою витертою куфією, у дівочтві синьою, колись привезеною мені Ромкою з першої подорожі до Марокко. Та й усвідомити, що, можливо, ти не занадто принципово відрізняєшся від місцевих клошарів. Але менше з тим, хай би тепло, в шлунку мультизварена турботливими дівчатами гречка, ноги не занадто гудуть, а в голові щось собі протікає.

(В обох сенсах протікає.)

*

Певно, що не саме розлучення з моєї ініціативи і фактична відмова щодо моєї залицяльної ініціативи причиною тому, як мене зараз ковбасить і бентежить. На ту голову, на яку не надягається моя зрада і моя небажаність, не надягається й інший, у сто разів важчий головний убір. Кілька років війни не десь там, де треба шукати на мапі, а у твоїй власній країні. Як у цьому взагалі можна лишатися безтурботним і позитивним «світлим чловечком»?..

Скажи це хтось тому малюкові, що не міг заснути над «Піонерами-героями»!.. Та що дошкільняті — тому другокурсникові, який на вилазці, підкидаючи хмиз у вогник, терцією з АвеМарією виспівував: *«И дорога-ая не узнает»*, бо це видавалося прикольним. Та що студентові, без п'яти хвилин архітекторові — тому ненакачаному охоронцеві з недоречно тонкою натурою, який навчав какаду Америкі фразі *«Я уверен только в сомнительном»*. Сир Нормальний був стовідсотково аполітичний, пацифістичний, російськомовний, прекраснодушний. А тепер я навіть подумки і тут у телефоні — перекладаю те, що сказане було мені АвеМарією та іншими милими моєму серцю персонажами. Драгоман, блін.

Ще й тому я намагаюсь, любий щоденнику, шановний телефончику, відкопати ті пласти тепер. Може, складеться, зрозуміється, прийметься, полегшає. Перетворить той стан, витягнутий із куців афин, у стан просвітленого з Афону.

Але навіть фоторепортажі з Майдану відкрити — задихаєшся від ядучого диму в оці. При тому, що я не кидав молотових і нікого з моїх не вбито двадцятого лютого.

— Костет, а от тобі як — не здається, що нас усіх варто би лікувати після тої зими? Що зараз іще ловимо і ловимо приходи?

— Сир, ну ти ніби в курсі. Я на Майдан не ходив. Я на роботу ходив.

Костик, який перемістився у західному напрямку водночас із моєю сестричкою (але, як і вона — разом із мовою ХТЗшного дитинства), той якраз із поваги до мовця переходить на його мову. Він узагалі балакучий, слова з нього ллються, як сказала би моя прабабуся, ловкенько — гла-

денькі, як його голена кругла макітра. Мови йому добре даються. Іноді він мене дивує раптовим розумінням німецької чи іспанської, ніби корені слів самі в нім утворюються. Мою післямайданну українізацію Костет сприйняв природніше за всіх, оком практично не зморгнув. (Я не спілкувався з Марією вже, мабуть, понад шість років, але от вона би напевно не підхопила, з її любов'ю до Достоєвського, Солженіцина й усієї цієї тусовки...)

Але він «на роботу ходив» і по всьому — а я, здається, екстраполюю себе назовні. Не обов'язково землетрус, який змінює ландшафт, перевертає все поселення. Твій сусід може його не помітити, посунути трошки вбік і там скопати городик.

І це, мабуть, десь розумно, бо скасовує небезпечну перспективу «неврозу, психозу... галоперидолу яко вінця кар'єри».

*

Із Костиком ми почали тусити лише з другого курсу. Весь перший він демонстративно дивився своїми круглими світлими очиськами крізь мене, жодного разу не дав переписати конспект із антички, яку я безбожно прогулював завдяки щирій нелюбові до Миколаїча. Костик на все ходив, як зайчик. Його перла — й досі пре — комунікація з людьми. А я, на його думку, много о себе возомніл, бо мені вона була — й досі є — важкою. Але на другому курсі він збирав групу для соціально-культурної акції, й у нього в останній момент відвалився один із членів, а поруч стався саме я, нероба з вільними вихідними.

Група соціально-культурних молодих східняків вирушала до Львова, де мала кілька днів спілкуватися з однолітками-западенцями. (Ці терміни, до речі, стали відкриттям для обох сторін, коли в перший день пролунало питання:

«А як ви нас називаєте?», й у відповідь на нього — ответка.) Ми мали дізнатися, що нас різнить і що поєднує — щоб утямити, що ми живемо в одній країні і все таке. Мені двадцять перший минало, у Львові я не бувало.

На українську ми тоді всією делегацією вирішили перейти у потязі, щоби показати тим пихатим галичанам, що слобожанські — ого-го багатогранні і вільно вміють по-всякому. Виходило у нас, я так тепер розумію, доволі неприродно. Я, згадую, всю дорогу протягом тої програми нітився дізнаватися, на котру які пункти заплановані. Тому що не пам'ятав, як буде *«столько-то минут такого-то»* і *«без столько-то минут столько-то»* й відповідно плував *«за четверть»* і *«четверть по»*. А тодішній мій телефон підказувати не вмів, вмів лишень дзвеніти, та й то неохоче.

Львів мені тоді не зайшов. Навколо чвякали жахливі березневі болота, арафатка на писку вкривалася мокрою кригою. Наші «западенці» були дуже прудкі й активні. Вони весь час швидко бігли кудись до обрію, обертаючись звідтам, щоби прокричати щось про принципову різницю між кармелітками взутими і кармелітками босими. Потім нас заводили в чергове їдальне місце з багатовіковою історією й нагодовували до запаморочення. Я не відчував смаку ні промоклих і промерзлих фасадів, ні других і третіх десертів. Але чесно намагавсь робити все, щоб навести мости. Навіть героїчно зжер цукерку «сало в шоколаді», хоча обидва компоненти того божественного міксу не зношу з дитинства.

Не пам'ятаю, чи була вже тоді «шалена бджілка», яка викликала у Костета стійке звикання й не менш стійку звичку: нагледівши будь-яку знайому дівчину, витягати цукерку з кишені і простягати дівчині. Може, вже була. Але

навіть мій балакучий блискучий лисочолий друг не тягнув їх переспілкувати. Що вже про мене казати.

— А ввечері на дискотеку! — сяючи синім оком, виголошувала Христя.

— Та я не той... не по дискотекам, — лякався я.

— То як же... ти... розважаєшся? — око округлювалося, перетворюючись на вражений до самого дна Синевир.

— Ну... Книжки читаю.

Ось маєте, зараз ми вас поб'ємо культурою, з усіма вашими Францами-Йосифами, взутими та босими!..

На дискотеку таки не пішли. У глибинах нашого хостелу видобули з холодильника (з написом: «Продукти, які є не підписані, можуть бути з'їдені») принакане практичним Костетом пиво. Валялися в кріслах біля рецепції й намагалися читати одне одному вірші. Тоді-то я й усвідомив, що на українському полі мене буде побито однією лівою. Голена наголо голова Надійки, Христіної сестрички, мала в собі нескінченні поклади якихось невідомих мені Савок, Крук та Петросаняк. Я ж твердо пам'ятав лише смішні переклади лімериків Мокровольського («В одного дідуся із Камчатки / Було дуже гладке собачатко. / Йде воно перевальцем — всі показують пальцем: / Ось взірець собачаткам Камчатки!»).

«О, новий віршовий жанр: ліцемерікі», — легко жбурнулася усмішкою Надія.

До кінця єдиним козирем у рукаві я мав трагічне: «Єдина. В лісах застає мене темна година...» Коли я його видав, Надійка елеґійно усміхнулася: «Андрухович — кумедний поет...» Нічосі кумедія. Я був уражений, я мав узяти цю фортецю, я взяв її адресу.